

Strijkstoel en koetskruk

Behalve veel kantoorstoelen herbergt de tentoonstelling ook diverse uitzonderlijke werkstoelen. Een strijkstoel bijvoorbeeld, speciaal ontworpen om zittend op te strijken. De stoel is zo geconstrueerd dat hij met de strijkbewegingen mee kan bewegen, heen en weer, heen en weer. Bijzonder zijn ook de kleine bijzetstoeltjes voor in een taxi, een stoeltje voor op een koets, een melkkrukje dat de boer met een gesp om zijn middel kon gorden, op weg naar de volgende koe. Verder zijn er nog een militaire tandartsstoel voor behandelingen 'te veld', een curieus metalen roeiapparaat uit 1905, aan de fabrieksvloer te schroeven werkplaatkrukken, en een uitklapbare wandelstoel met -stok.

Stichting Stoelenmuseum

De stichting Stoelenmuseum tracht jaarlijks een speciale expositie te houden in het Nationaal Vlechtmuseum. Eerder waren dat bijvoorbeeld Stapel op stoelen (2006), Klapstoelen en Knipmessen (2004) en Rotan en Staal (2001). De stichting wordt gevormd door fanatieke stoelenverzamelaars, liefhebbers, technici, ontwerpers en meubelmakers. Een eigen onderzoek heeft de stichting niet, de collectie staat in zolders en in kelders. Gehoopt wordt op genoeg subsidie en sponsorgelden om een vaste expositieruimte te kunnen bekostigen, bij voorkeur in of bij het Vlechtmuseum in Noordwolde.

Negentiende-eeuwse kantoorstoel van Heywood & Wakefield, 'met alles erop en eraan'.

Zitten op je werk. We doen het eigenlijk pas anderhalve eeuw. Op bureaustoelen, melkkrukjes, orgelbanken, bijzetstoeltjes en typistenkrukken. Werkstoelen – Stoelenwerk is de naam van de nieuwste tentoonstelling in het Nationaal Vlechtmuseum in Noordwolde.

Tekst Ronald Hooijenga
Foto's Kees van de Veen

Bijzondere expositie in Vlechtmuseum Noordwolde over bureau- en werkstoelen

Fascinatie voor zitten & werken

Drie stoelen heeft een gemiddeld mens tot zijn beschikking; er zijn dus drie keer zoveel stoelen als mensen op de wereld. Of de rekenom precies klopt weten ze niet, feit is dat binnenhuisarchitecte Laura Kaptein uit Hoozeveer en haar vroegere leraar Wim Prinsen uit Meppel, oud-docent aan diverse kunstacademies, inmiddels héél wat stoelen bij elkaar hebben gezien. Samen met de stichting Stoelenmuseum en het Nationaal Vlechtmuseum maakten ze al meerdere tentoonstellingen over stoelen, en ze zijn nog lang niet uitgepraat. "Stoelen zijn gewoon erg fascinerend. Alleen al omdat er zo ontzettend veel van zijn gemaakt. Ontwerpers hebben heel wat moeten verzinnen om eens met iets nieuws te komen. We hebben nu voor werkstoelen gekozen omdat daarin zo ontzaglijk veel ontdekt is: nieuwe techniek, nieuwe materialen, nieuwe vormgeving. Zo'n stoel is eigenlijk heel complex, er wordt enorm veel trek- en drukkracht op de verschillende delen uitgeoefend, en dat moet zo'n stoel wel kunnen hebben, jarenlang. En een beetje zitcomfort is ook nooit weg. Er komt kortom heel veel bij kijken. Genoeg om er een tentoonstelling aan te wijden."

Anderhalve eeuw pas wordt er (ook) zittend gewerkt. Daarvoor deed vrijwel iedereen dat staand: de meester voor de klas, de boer op het land, de kruidenier in zijn winkel. De wat ouderen onder ons verhalen nog graag uit de tijd dat er zelfs in huis stáand werd gegeten. Zitten had met macht en hiërarchie te maken: de koning zat, de rechter en de burgemeester, de rest kon blijven staan. Het machtsselement bleef een rol spelen toen er wél zittend kon worden gewerkt.

De stoel liet altijd zien wie er macht had, en wie niet. Nog steeds, overigens: de stoel van de directeur, de voorzitter en meer van dit soort 'superieuren' zijn nog stevast altijd beter, mooier, luxer dan die van de ondergeschikten, de werknemers, de 'loonslaven'. Deze hiërarchische lijn loopt door de hele geschiedenis van met name de kantoorstoel heen. De samenstellers van de tentoonstelling hebben zich echter voornamelijk gericht op de technische lijn in de ontwikkeling ervan: welke materialen, welke tech-

nieken, welke productiemethoden konden er in de loop der tijd worden toegepast, en hoe beïnvloedde dat het ontwerp, de vorm, de fabricage en het gebruik van de stoel?

"Vooral bij kantoorstoelen ging het in het begin, rond 1850, niet zozeer om een esthetisch ontwerp. Elke stoel werd puur gemaakt om het functioneren. Je zag dat de techniek ook nog duidelijk zichtbaar was; de veren, het neigmecanisme, de draaipoot. De vorm ontstond uit de functie, zittend werken, en pas later kwam er ergonomie bij kijken: ondersteuning voor de rug, een beter zitvlak, verstelbare armleuningen."

Een van de topstukken van de tentoonstelling is een houten bureaustoel uit de tweede helft van de negentiende eeuw van Heywood & Wakefield uit de VS, "een stoel waar toen eigenlijk alles al op en aan zat", aldus Prinsen en Kaptein. De stoel is in hoogte verstelbaar, heeft een draaibare zitting, een te verstellen rugleuning, en is al behoorlijk ergonomisch gevormd. Bijzonder is het neigmecanisme van de rugleuning; de leuning is met zware trekveren verbonden aan de zitting, en mede door het gebruik van gietijzeren onderdelen kan er een behoorlijke druk op de rug uitgeoefend worden. Een heel moderne stoel al eigenlijk, al zullen de gebruikte materialen, eikenhout en gietijzer, heden ten dage niet zo gauw meer worden toegepast.

"Veel stoelen die we hiervoor hebben uitgekozen, hebben geen gelikt design of een schitterende vormgeving. Ze hebben een soort vreemdheid over zich, en het zijn allemaal niet bepaald moeders mooisten. Maar in onze ogen ook weer wel! Het zijn veelal spontane ontwerpen, gemaakt omdat het kón, of omdat iemand ergens opeens een goed idee had. Maar kijk gewoon maar eens alleen naar de contouren van sommige stoelen: prachtig toch? We hebben ze expres zo neergezet, en ook op uiterlijk gesorteerd, dat wel. De bezoeker kan dan zelf de link wel leggen tussen de verschillende stijlen. Elke ontwerper had toch weer zijn eigen oplossingen om een draaistoel te maken, of een neigende rugleuning, of een stoel die in hoogte te verstellen was."

Kwamen de kantoorstoelen vanaf 1850 voornamelijk uit

Amerika, Engeland en Duitsland. In 1935 begon de fabricage ook in Nederland. De fabriek van W.H. Gispen maakte ze, en tekende voor tal van spraakmakende ontwerpen. De bekende fabrikant van tekenmaterialen Ahrend verkocht vanaf 1926 ook kantoormeubelen, eerst geïmporteerde Engelse Tan-Sad-stoelen, later ook eigen fabricaat uit De Kerkel-fabriek. De Engelse stoelen werden doorgaans in twee versies aangeboden: een beklede voor op kantoor, een kale voor in de fabriek.

"Die stoelen werden geleverd in de serie Doe Meer, vanuit het idee dat er met een goede stoel ook winst viel te behalen: goed zitten betekende productievere werknemers. De slogan van de fabriek luidde dan ook: 'Hoe bij het zittend werk verrichten arbeid de lichamelijke vermoeienis is te beperken, zoodat met een minimum aan inspanning een maximum arbeidsresultaat verkregen wordt.' Doe méér, kortom!"

Er staan een paar modernere bureaustoelen in Noordwolde, maar het hart van de samenstellers van de tentoonstelling lag duidelijk bij de vroeg-industriële ontwerpen van de negentiende eeuw, tot aan de naoorlogse ontwerpen uit ons eigen land. De Result- en Revolt-stoelen van Friso Kramer uit de jaren vijftig van de vorige eeuw zullen menigeen doen huiveren: het zijn de in oplages van vele honderdduizenden vervaardigde stoelen waar hele generaties jarenlang les op hebben gehad, de onverwobbare plaatstalen schoolstoelen, die koppelbare kringen met hun keiharde rechte rug, gemaakt om níét om te vallen, hoe hard je ook maar zat te wiebelen. Als contour, van opzij gezien, in een mooie tentoonstellingskast, hebben ze ook nog wel wat...

Werkstoelen - Stoelenwerk is nog tot 15 april te zien in het Nationaal Vlechtmuseum in Noordwolde (Friesland). Het museum is open van dinsdag tot en met zaterdag van 11 tot 17 uur, op zondag van 13 tot 17 uur.